

Darko Ilin

Univerzitet u Beogradu

Filološki fakultet

Srbija

darko.ilin@yandex.com

Alojzija Zupan Sosič *Na molu suvremenosti ili o književnosti i romanu*

(Naklada Lara, Zagreb, 2020, prevod sa slovenačkog
Ksenija Premur, 243 strane)

Osetni zastoj u književnonaučnoj komunikaciji između Slovenije i ostalih država bivše Jugoslavije, koji je nastupio nakon slovenačkog osamostaljenja, poslednjih godina se polako nadoknađuje značajnim monografskim izdanjima, časopisnim tematima i prevodima. Upravo knjiga *Na molu suvremenosti ili o književnosti i romanu* detaljno i temeljno analizira razvoj slovenačke književnosti u periodu nakon što je Slovenija stekla državnu samostalnost. Prevod navedene monografije zato predstavlja velik korak u ponovnom upoznavanju čitalaca iz drugih država bivše Jugoslavije sa slovenačkom književnom produkcijom, omogućivši im da budu u toku najznačajnijih slovenačkih književnih strujanja.

Knjiga *Na molu suvremenosti ili o književnosti i romanu* slovenačke istoričarke i teoretičarke književnosti Alojzije Zupan Sosič donosi ne samo nova saznanja o slovenačkoj književnosti već i nove pristupe u slovenačkoj nauci o književnosti. Alojzija Zupan Sosič, profesorka na Katedri za slovenistiku Filozofskog fakulteta Univerziteta u Ljubljani, već tokom studija, a i kasnije, u svojoj doktorskoj disertaciji pod naslovom *Savremeni slovenački roman na kraju veka*, pokazala je zainteresovanost i istančan osećaj za savremene književne procese i pojave.

Ova monografija je prošireni i dopunjeni prevod knjige *Na molu sodobnosti ali o književnosti in romanu*, koju je autorka objavila

2011. godine. Knjiga se sastoji od deset poglavlja, koja su podeljena u dve ravnopravne celine. Prva celina nosi naslov *O književnosti* i sadrži pet rasprava u vezi sa različitim teorijskim i književnoistorijskim problemima, o kojima autorka pregledno i utemeljeno promišlja. Zupan Sosič se u ovom odeljku posvećuje fenomenima literarnosti, trivijalne književnosti i položaju bestselera, ali i problemima u vezi sa određivanjem, opisivanjem i definisanjem stilsko-formalnih i tematsko-motivskih odlika savremene slovenačke književnosti. Druga celina nosi naslov *O romanu* i predstavlja skup pet interpretativnih ogleđa o pojedinačnim romanima savremene slovenačke književnosti, počev od romana *Alamut* Vladimira Bartola, preko romana *Pimliko* Milana Dekleve, *Polarna svetlost* Draga Jančara i *Filio nije kod kuće* Berte Bojetu, sve do *Petlovog doručka* Ferija Lainščka.

Prva studija nosi naslov *Literarnost, ponovo*, čime autorka naglašava da se radi o razmatranju jednog od temeljnih pojmova nauke o književnosti, koji se, iako je o njemu mnogo pisano, opire konačnom i celovitom definisanju. Zupan Sosič je pregledno predstavila tradiciju bavljenja ovom temom od ruskog formalizma do najnovijih teorija, koje sama nadgrađuje svojim shvatanjima. Ponovnom afirmacijom pojma i značaja literarnosti, autorka se okreće unutartekstovnim činiocima koji književni tekst čine književnim, ali pri tome ne zapostavljajući ni vantekstovne činioce. Autorka na kraju zaključuje da se literarnost nesumnjivo ostvaruje u sinergiji unutartekstovnih obeležja sa kontekstom, te da to dvoje čine neodvojivu celinu onoga što razlučuje književni tekst od neknjiževnog.

Paralelno prethodnoj raspravi stoji tekst *Trivijalnost nakon postmodernizma*, u kojem autorka pokazuje da je trivijalna književnost veoma važan izvor i ishodište za promišljanje o suštini književnosti. Slovenačka teoretičarka u ovom poglavlju izlaže najvažnije stavove istraživača koji su se bavili fenomenom trivijalnog, poput Mirana Hladnika, Milivoja Solara, ali i predstavnika frankfurtske škole, da bi nakon toga problematizovala odnos postmodernističke poetike i trivijalne književnosti. Naime, postmodernizam na velika vrata uvodi trivijalizaciju kao ravnopravno sredstvo poigravanja konceptom literarnosti, međutim, sada, kada je postmodernizam kao stilska formacija iza nas, postavlja se pitanje kako trivijalna književnost funkcioniše kao samostalni delokrug književnog stvaranja. Autorka se u istraživanju suštine trivijalnosti koristi sistemom termina u vezi sa literarnošću, koje prilagođava predmetu kojim se bavi. Na taj način ona preispituje trivijalnu književnost, koja se ostvaruje kroz trivijalni sporazum između autora, dela i čitaoca, trivijalnu intenci-

ju autora i trivijalne kompetencije čitaoca, kao i trivijalnu empatiju i vrednovanje, stvarajući metod kojim se istraživač može baviti trivijalnom književnošću.

U vezi sa prethodnim poglavljem stoji rasprava pod naslovom *Vrijeme uspješnica*, u kojoj se autorka posvećuje fenomenu bestseler-a i tržišnoj uspješnosti kao kriterijumu koji polako odnosi prevagu nad kriterijumima kvaliteta i literarnosti. Zabrinuta za budućnost kvalitetne književnosti, autorka trezveno promišlja o situaciji na današnjem tržištu knjiga, koje sve više funkcioniše u skladu sa kapitalističkom i neoliberalnom logikom ekonomske uspješnosti knjige, što za ishod ima podilaženje čitaočevom iskustvu, čime mu onemogućava da proširuje svoje čitalačke domete.

Rasprava pod naslovom *Slovenska književnost nakon 1990. godine*, s jedne strane, predstavlja preglednu književnoistorijsku skicu razvoja slovenačke književnosti, a s druge, i teorijsku raspravu o tome na koji način smemo i možemo sagledavati slovenačku književnost nakon 1990. godine. Time što je ovu raspravu naslovila samo vremenskim određenjem jednog odsečka slovenačke književnosti, autorka je otvorila mogućnost za različite moduse promišljanja o književnim i vanknjiževnim odlikama najsavremenije slovenačke književnosti. Svesna da je jednostrano određivanje najnovije slovenačke književnosti kao postjugoslovenske, postkomunističke ili tranzicijske, ali i kao samo modernističke, postmodernističke, transrealističke, književnosti nove emocionalnosti ili književnog eklekticizma, nedovoljno precizno, autorka analizira značaj svakog od ovih određenja, ističući u kojoj meri je svako od njih odgovarajuće. Samim tim, Zupan Sosič naglašava kompleksnost književne epohe koja i dalje traje, te pokazuje da se do temeljnih saznanja može doći samo kroz sagledavanje celokupnosti kako kontekstualnih, tako i imanentno književnih elemenata koji tvore sistem savremene slovenačke književnosti. Kao nastavak prethodne rasprave, u poglavlju pod naslovom *Transrealizam – novi pravac savremenog slovenskog romana?* autorka nastoji da utvrdi dominantne karakteristike savremene slovenačke književnosti, kao i da ih pravilno odredi i imenuje. Izlažući, a potom i odbacujući prethodne odrednice, poput minimalizma i neorealizma, kao neprecizne ili neodgovarajuće, Zupan Sosič se zalaže za odrednicu transrealizam, nadgrađujući svoju prethodnu tvrdnju da u slovenačkoj književnosti u poslednjih trideset godina dominira modifikovani tradicionalni roman sa realističkim crtama. Bivajući na tragu Epštajnovog promišljanja o prefiksu „trans-“, autorka transrealizam razume kao pravac koji uspostavlja

kontinuitet sa tradicionalnom realističkom matricom, dok istovremeno prevazilazi ustaljene položaje pripovednog subjekta, uvodeći savremene perspektive subjektiviteta i stvarnosti. Vrednost ovakvog promišljanja savremenih tendencija u književnosti ogleda se ne samo na planu slovenačke literature već bi se u tom smeru moglo ići i u proučavanju drugih postjugoslovenskih književnosti.

Druga celina ove monografije posvećena je pojedinačnim romanima unutar slovenačke prozne tradicije XX stoleća, na kojima Zupan Sosič suvereno primenjuje savremene i inovativne interpretativne postupke. Na prvom mestu je autorka analizirala znamenito delo slovenačkog pisca Vladimira Bartola, roman *Alamut*, koji predstavlja jedan od interesantnih fenomena slovenačke književnosti. Slovenačka istoričarka književnosti zaključuje da se tumačenju ovog romana najcelishodnije može pristupiti sa književnoistorijskog, filozofsko-religijskog i psihološkog stanovišta. Autorka isto tako tvrdi da je ovaj roman naratološki veoma značajan zbog toga što kroz delimično trivijalizovanu i čitaocima zanimljivu priču otvara veoma kompleksna pitanja o položaju čoveka u svetu, te da upravo lakoća prvog čitanja ovog romana omogućava čitaocu da lakše pristupi kritičkom čitanju, čineći ovaj roman dobrim primerom za metodičku obradu u školi. Romanu *Pimliko* Milana Dekleve autorka je prišla sa savremenog interpretativnog stanovišta, istražujući procese eseizacije, lirizacije i distance od pripovedanja, kao i analizirajući položaj književnih junaka i hronotop romana. Međutim, u ovo tumačenje uključena je i komparativna perspektiva, pošto je Zupan Sosič ovaj roman posmatrala u odnosu na Kunderin roman *Nepodnošljiva lakoća postojanja*, što je značajno zbog toga što su upravo ova dva dela bila izabrana za pisanje eseja na slovenačkoj velikoj maturi 2007. godine. Sličnom prigodom napisan je i tekst *Čitateljska skica* za Jančarev roman *Polarna svetlost*, u kojem autorka nastoji da otvori mnoštvo pitanja i da istakne velik broj interpretativnih čvorišta, oko kojih bi se moglo graditi tumačenje ovog dela, uz to koristeći i prigodan metodički aparat postavljanja pitanja kao putokaza za promišljanje o ovom romanu. Studija posvećena romanu *Filio nije kod kuće* slovenačke spisateljice Berte Bojetu, predstavlja celovit i brižljivo vođen interpretativni tekst, u kojem slovenačka istoričarka književnosti tumači ovaj roman u kontekstu najpoznatijih antiutopijskih romana svetske književnosti. Poseban interpretativni fokus studije je i rodna problematika u središtu izvitoperenih ljudskih odnosa na misterioznom ostrvu na kojem je smeštena radnja romana. Zupan Sosič kroz ovu raspravu izdvaja činioce po kojima je ovaj

antiutopijski, ali istovremeno i erotski, društveno-kritički, psihološki, te roman-parabola, jedinstveno ostvarenje kako u kontekstu slovenačke književnosti, tako i u širim svetskim okvirima. Poslednji tekst druge celine ove knjige posvećen je romanu Ferija Lainščka *Petlov doručak*, kao i filmskoj adaptaciji pomenutog romana iz 2007. godine. Autorka je u ovoj kompleksnoj i metodološki raznorodnoj raspravi za svoj fokus izabrala mehanizme kojima je ovaj ljubavni roman sa elementima trilera mogao da bude uspešno adaptiran na filmskom platnu, kao i tehnike kojima je ovaj film uspeo da se uzdigne na mesto najgledanijeg slovenačkog filma. Zupan Sosič u ovom tekstu pokazuje ne samo istančan osećaj za mehanizme transmedijalne adaptacije i mogućnosti prevazilaženja ograničenja jednog žanra već i osećaj za komercijalne strategije pomoću kojih se krajnji proizvod prilagođava masovnoj publici.

Prevod monografije *Na molu suvremenosti ili o književnosti i romanu* Alojzije Zupan Sosič predstavlja mnogostruko značajan doprinos interkulturnom i naučnom dijalogu između Slovenije i ostalih država bivše Jugoslavije time što na jezgrovit, argumentovan i pregledan način donosi savremeno stanje kako u slovenačkoj nauci o književnosti, tako i u samoj književnosti. Čvrsto utemeljen na dosadašnjoj naučnoj produkciji, a istovremeno pionirski i inovativan, pristup Alojzije Zupan Sosič savremenoj slovenačkoj književnosti predstavlja nesumnjiv doprinos nauci o književnosti. Međutim, zbog preglednosti i jasnoće jezika kojim je napisana, ne može se reći da ova knjiga ima samo uskostručnu namenu, već predstavlja i dragocen izvor saznanja za širu čitalačku publiku koju zanima slovenačka književnost.